

Krzysztof A. Tochman

ORCID: 0000-0003-1495-7893

(Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie)

WOJENNE MISJE PODPORUCZNIKA KAZIMIERZA URSYNA SZANTYRA

Polscy spadochroniarze – cichociemni działali w czasie II wojny światowej nie tylko w Polsce, lecz także w kilku innych państwach europejskich, m.in. w latach 1943–1944 na Bałkanach. Jednym z tych krajów, gdzie wypełniali swoje tajne zadania, była Grecja, okupowana przez Niemcy i ich sojuszników – Włochy i Bułgarię.

Greckie podziemie niepodległościowe (Grecki Narodowy Związek Demokratyczny – EDES¹, Liga Wyzwolenia Narodowego i Społecznego – EKKA²) znajdowało się w orbicie czynników brytyjskich z Kierownictwa Operacji Specjalnych (SOE)³. Korzystało też z ich poparcia politycznego i materiałowego. Jednak stopniowo przewagę zdobywały oddziały komunistycznego Greckiego Ludowego Wojska Wyzwoleńczego (ELAS)⁴ na czele z gen. Arisem Weluchiotisem⁵ i dowódcą do spraw taktyki wojennej

¹ Grecki Narodowy Związek Demokratyczny (Ethnikós Démokratikos Ellinikós Syndesmos, EDES) – greckie proindyjskie niepodległościowe ugrupowanie konspiracyjne podczas II wojny światowej. Z. Brzeziński, *Grecja*, Warszawa 2002. Zob. P. Mrówka, *Junta czarnych pułkowników i mroczna dekada Grecji*, <https://histmag.org/Junta-czarnych-pulkownikow-i-mroczna-dekada-Grecji-18813> (dostęp 21 XII 2023 r.).

² Liga Wyzwolenia Narodowego i Społecznego (Ethniki Kai Koinoniki Apélevthérosis, EKKA) – greckie narodowe ugrupowanie konspiracyjne podczas II wojny światowej, powstałe po zajęciu Grecji przez wojska włosko-niemieckie pod koniec kwietnia 1941 r. Organizacją tą dowodził płk Dimitrios Psarros, który później został zamordowany przez komunistów. D. Close, *The Greek Civil War – Studies of Polarization*, London 1993.

³ Kierownictwo Operacji Specjalnych (Special Operations Executive, SOE) – brytyjska organizacja wojskowa powstała w lipcu 1940 r., której celem było wspomaganie podziemnych organizacji niepodległościowych w krajach opanowanych przez okupantów: Niemcy, Włochy i Japonię. G. Derwin, *The Special Operations Executive, 1940–46*, Abingdon 2021; J. Mulgan, *Report on Experience*, Barnsley 2010.

⁴ Greckie Ludowe Wojsko Wyzwoleńcze (Ellinikós Laikós Apelethrotikós Stratós, ELAS) – komunistyczna organizacja konspiracyjna działająca w latach 1942–1944. E. Duraczyński, J.J. Terej, *Europa podziemna 1939–1945*, Warszawa 1974, s. 200 i n.; W. Biegański, M. Juchniewicz, S. Okęcki, *Polacy w ruchu oporu narodów Europy 1939–1945*, Warszawa 1977, s. 217 i n.; C.M. Woodhouse, *The Struggle for Greece 1941–1949*, London 2002.

⁵ Aris Weluchiotis, właśc. Atanasios Klaras (1905–1945), kpt./gen., komunistą; jeden z twórców i głównych dowódców partyzantki komunistycznej ELAS, na początku 1942 r. utworzył pierwszy

gen. Stefanosem Sarafisem⁶. Pod koniec 1943 r. liczyły one blisko 70 tys. partyzantów zwanych *andartes*.

Już pod koniec 1942 r. w okupowanej Grecji powstały pierwsze brytyjskie misje SOE. Teren ten szczególnie interesował Brytyjczyków, którzy snuli plany dotyczące przeprowadzenia ofensywy wojsk alianckich przez Bałkany celem opanowania Europy Środkowo-Wschodniej, w tym i Polski – tzw. miękkiego podbrzusza Europy⁷. Dotyczyło to również takich wysp, jak Kreta, Korfu i Biševo.

Zadaniem polskich spadochroniarzy, którzy działali głównie przy brytyjskich misjach wojskowych, było rozpoznanie terenu, na którym przyszło im działać, nawiązanie kontaktu z greckim podziemiem niepodległościowym oraz podjęcie dyskretnego wywiadu – bez wiedzy i zgody Brytyjczyków. To dodatkowe tajne zadanie zostało zlecone przez Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Kolejnym ich celem – być może najważniejszym – było zorganizowanie punktów i tras przerzutowych (kurierskich) z Jugosławii i Grecji – przez Węgry, Rumunię i Bułgarię – do Polski.

Wspomniani oficerowie łącznikowi mieli także objąć opieką Polaków służących w armii niemieckiej oraz niemieckich organizacjach pomocniczych (Totda czy bauzugach⁸), a także obywateli II Rzeczypospolitej, którzy zbiegli z różnych formacji okupacyjnych nieprzyjaciela lub szukali sposobności, by zdezerterować do wojsk alian-

oddział partyzancki; przeciwnik ujawnienia. Zginął w 1945 r. w niewyjaśnionych do końca okolicznościach. Zob. J. Bonarek, T. Czekalski, S. Sprawski, S. Turlej, *Historia Grecji*, Kraków 2005, s. 585; R. Clogg, *Historia Grecji nowożytnej*, Kraków 2006, s. 312–313; C.M. Woodhouse, *The Struggle for Greece...*, s. 4–7.

⁶ Stefanos Sarafis (1890–1957), gen., zwolennik ustroju republikańskiego. W okresie II wojny światowej naczelnym dowódcą Greckiego Ludowego Wojska Wyzwoleńczego, wielokrotnie więziony za przekonania. Od 1951 r. do dnia tragicznej śmierci poseł do parlamentu Królestwa Grecji z ramienia demokratycznej lewicy. E. Duraczyński, J.J. Terej, *Europa podziemna...*, *passim*.

⁷ Zwycięstwo sprzymierzonych nad niemieckimi i włoskimi wojskami w Afryce Północnej w maju 1943 r. spowodowało, że realne stało się otwarcie tzw. drugiego frontu w Europie. Wciąż jednak trwały dyskusje, gdzie mają lądować główne siły inwazyjne: na brzegach Morza Śródziemnego czy kanału La Manche. Zarówno w zdobytym Tunisie, jak i w Wielkiej Brytanii zbierały się alianckie wojska i ich dowódcy czekali na sygnał do ataku. Amerykanie, szczególnie gen. George Marshall, ówczesny szef Sztabu Generalnego US Army, postulowali, by uderzyć z Anglii przez kanał La Manche i z Francji ruszyć ku Berlinowi. Wielkim zwolennikiem tej opcji był również Stalin, nieustannie domagający się odciążenia Armii Czerwonej przez otwarcie drugiego frontu w Europie Zachodniej. Winston Churchill natomiast i jego generałowie nalegali, by główne uderzenie skierować przez Bałkany. Brytyjski premier w charakterystyczny dla siebie sposób nazwał je miękkim podbrzuszem Europy. W rachubach Churchilla inwazja z południa Europy pozwalała wyprzedzić Sowietów zmierzających w kierunku Wisły i Dunaju, a także zabezpieczyć przed widmem komunizmu Jugosławię i Grecję. Ponadto oderwałoby to od III Rzeszy jej głównych sojuszników w Europie: Włochy, Rumunię, Bułgarię i Węgry, a także zaktywizowało Turcję do opowiedzenia się po stronie aliantów. Na konferencji w Casablance w styczniu 1943 r. Churchill dał się jednak przekonać Franklinowi D. Rooseveltowi i przystał na kompromis. Przestał upierać się przy Bałkanach na rzecz inwazji na Francję w 1944 r., pod warunkiem jednak, że wcześniej na południowe Włochy zostanie przeprowadzone uderzenie pomocnicze. Wyeliminowanie Włoch z wojny zmusiłoby Niemców do przerzucenia części swych wojsk na Półwysep Apeniński, a tym samym spowodowałoby rozproszenie ich sił w Europie. Churchill liczył też po cichu na to, że szybki sukces we Włoszech pozwoli mu jednak zrealizować scenariusz bałkański i umocnić brytyjskie wpływy w basenie Morza Śródziemnego. W maju 1943 r. podczas konferencji w Waszyngtonie zapadły ostateczne decyzje o desancie na Włochy, który ukryto pod krypt. „Trident”. Jego prelude miało być lądowanie na Sycylii, czyli operacja „Husky”. 10 VII 1943 r. na plażach Sycylii lądowały amerykańska 7. Armia gen. George’a S. Pattona i brytyjska 8. Armia gen. Bernarda L. Montgomery’ego.

⁸ Bauzug – specjalna maszyna torowa (pociąg) niemiecki przeznaczony do budowy i naprawy torów i całej infrastruktury.

kich⁹. Spadochroniarze – w miarę możliwości – mieli organizować masowe ucieczki z jednostek niemieckich, jak również tworzyć zakonspirowane komórki, które byłyby podporządkowane rozkazom brytyjskim. Na ten aspekt działalności szczególnie naciśkali Brytyjczycy, którym bardzo zależało na rozkładzie armii niemieckiej. Upatrywali w tym bowiem własny, imperialny interes, aczkolwiek w ten sposób narażali na represje nie tylko obywatele polskich, ale i ich rodziny w kraju¹⁰. Podobne obawy początkowo wyrażał również Oddział VI (Specjalny) Sztabu Naczelnego Wodza, a mianowicie, czy podburzanie Polaków wewnątrz wrogich formacji na Bałkanach poprzez prowadzenie intensywnej propagandy, w tym nawoływanie do masowej dezercji za pomocą ulotek, nie doprowadzi do szafowania polskim życiem dla „cudzych interesów”. Polski Sztab NW, wobec niechętnego stanowiska greckich partyzantów, którzy źle traktowali Polaków, i tak zalecał dezercję indywidualną¹¹. Co ważniejsze, brakowało również możliwości ewakuacji tak licznej zbiorowości Polaków z omawianego obszaru¹². Liczba Polaków na terenie Grecji, w tym Kreta oraz Rodos, była w tamtym okresie różnie szacowana, co podkreśla sprawozdanie komendanta Bazy „Capri” kpt. Stanisława Mitki „Wilczura”. Dowództwo 3. Polskiego Korpusu przyjmowało, że było to 30 tys. osób, z kolei komendant Bazy „Muł” Oddziału VI w Kairze ppłk Walerian Mercik – 10 tys. Kapitan Robson¹³ z „Force 133”¹⁴ oceniał, że na Krecie przebywało 2–3 tys. obywateli polskich, a na Rodos – 600. Odnośnie do Polaków we właściwej Grecji Brytyjczycy poprzestawali jedynie na stwierdzeniu, że większe ich skupiska są w bauzugach. Cichociemni działający na tym terenie podawali, że w poszczególnych rejonach są małe grupki rodaków – od 10 do 15 osób¹⁵.

Warto dodać, że organizowanie oporu przeciwko okupantom na wyspach greckich napotykało duże trudności także w sztabach aliantów, co spowodowane było odległościami i zwartością jednostek niemieckich, które pomimo klęski militarnej na wielu frontach wycofywały się w należytym porządku, a dezercje nie były powszechne.

Zgodnie z podziałem stref wpływów pomiędzy ZSRS a Wielką Brytanię, dokonany na konferencji w Teheranie¹⁶ na przełomie listopada i grudnia 1943 r., i w myśl uzgodnień

⁹ Studium Polski Podziemnej w Londynie (dalej SPP), A 549, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza (dalej O. VI), Grecja 1944, Baza „Capri”, Sprawozdanie z działalności na terenie Grecji za okres 15 VIII – 1 XI 1944 r., s. 19.

¹⁰ W późniejszym okresie, od połowy 1944 r., po operacji w rejonie Monte Cassino i Piedimonte polscy oficerowie łącznikowi, głównie cichociemni, we współpracy z brytyjskimi misjami SOE, która nie zawsze układała się dobrze – mieli dodatkowe zadanie: prowadzić werbunek do 2. Korpusu PSZ we Włoszech wśród Polaków służących wcześniej w różnych formacjach wroga oraz tych, którzy pracowali jako robotnicy przymusowi i znaleźli się na terenie Grecji.

¹¹ Polacy zbiegli z formacji nieprzyjaciela bądź którzy dostali się do greckiej niewoli zasilali oddziały partyzanckie, przede wszystkim ELAS i EDES. Byli to głównie obywatele państwa polskiego zamieszkali w 1939 r. na ziemiach wcielonych do III Rzeszy Niemieckiej: Ślązacy, Kaszubi, mieszkańcy Pomorza.

¹² SPP, A 549, O. VI, Grecja 1944, Baza „Capri”, Sprawozdanie z działalności na terenie Grecji za okres 15 VIII – 1 XI 1944 r., s. 19.

¹³ Autorowi nie udało się ustalić imienia oraz personaliów tego brytyjskiego oficera.

¹⁴ „Force 133” – krypt. organizacji SOE z siedzibą w Kairze, w której gestii były sprawy związane z okupowaną Grecją.

¹⁵ *Ibidem*, s. 20.

¹⁶ Na konferencji w Teheranie postanowiono udzielić pomocy oddziałom komunistycznej partyzantki Broz Tity w Jugosławii, wycofać poparcie dla czetników (partyzantki z ramienia jugosłowiańskich władz emigracyjnych) i zrezygnować z inwazji na Bałkanach. Grecję przydzielono do brytyjskiej strefy operacyjnej.

przyjętych w trakcie konferencji w Libanie i we Włoszech, odbywanych z udziałem głównych ugrupowań partyzanckich, 12 października 1944 r. – po wyparciu okupantów – do Grecji wkroczyły oddziały brytyjskie pod dowództwem gen. Ronalda Scobiego¹⁷.

Ostatecznie jesienią 1944 r. władze alianckie – wobec nacisków polskiej Sekcji Operacyjnej Bazy „Capri” i za przyzwoleniem Oddziału VI Sztabu NW – wyraziły zgodę na masową dezercję Polaków z formacji okupacyjnych. Było to już jednak działanie mocno spóźnione¹⁸. Nieprzyjaciel pozostawał wtedy tylko na nielicznych wyspach, a polecenia dotyczące dezercji obywateli polskich, które wydano misjom brytyjskim, były przez nie – jak się później okazało – sabotowane¹⁹, o czym porucznicy Stanisław Hołły²⁰ i Jerzy Waletko²¹ informowali kierownika Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji kpt. Edwarda Sojkę²².

Przy misjach brytyjskich działało ośmiu cichociemnych: por. Stanisław Hołły *vel* Lt. Adam Kula „Harnaś”, „Larissa”; por. Jerzy Waletko *vel* Capt. Edward G. Bart „Bytomski”; ppor. Jerzy Skolimowski *vel* Capt. George Deen *vel* George Skolly „Mały 2”, „Synuś 2”²³; ppor. Jerzy Lissowski *vel* Lt. George Fox „Rosa 2”, „Prosna 2”²⁴; por. Michał Makowski *vel* Capt. Benn „Tomek 2”²⁵; ppor. Stanisław Lukas *vel* Capt. Long; por. Tomasz Kurasiewicz *vel* Lt. Romer „Żbik”²⁶; por. Aleksander Domaszewicz „Alex”, „Cykoria”, „Lauda”²⁷ oraz spadochroniarze: ppor. Antoni Zaleski „Giewont 2” *vel* Capt. Anthony Glen i ppor. Kazimierz Szantyr *vel* Capt. Kenneth Lake. Ci dwaj ostatni, wskutek szybkiego wycofania się Niemców z Grecji, nie zdążyli już wziąć udziału w skoku bojowym na teren zajęty przez nieprzyjaciela²⁸.

Dzieje ppor. Szantyra zasługują na większe omówienie. Do tej pory był on bowiem postacią nie tylko całkowicie zapomnianą, ale i nieznaną w polskim piśmiennictwie wojskowym dotyczącym lat II wojny światowej, pomimo że był spadochroniarzem przygotowywanym do skoku w okupowanej Polsce. Przyszło mu jednak działać w Grecji już wyzwolonej od wroga²⁹. Pozostały po nim jedynie skromne materiały archiwalne

¹⁷ Operacja odbyła się pod krypt. „Manna”. Zob. *Kronika II wojny światowej*, przeł. M. Zeller, K. Żak, Warszawa 2004, s. 377.

¹⁸ Z relacji niektórych polskich żołnierzy, którzy wcześniej zostali wcieleni do Wehrmachtu, wynika, że traktowanie ich przez Niemców było poprawne.

¹⁹ Było to spowodowane kilkoma kwestiami, m.in. chodziło o powstrzymanie uzupełnień do 2. Korpusu Polskiego i zwiększania liczebności PSZ, a ponadto o unikanie zatargów z grecką partyzantką.

²⁰ K.A. Tochman, *Cichociemni na Bałkanach, we Włoszech i Francji. Słownik biograficzny*, Zwierzyniec–Rzeszów 2016, s. 36–39.

²¹ *Ibidem*, s. 89–93.

²² SPP, A 549, O. VI, Grecja 1944, Baza „Capri”, Sprawozdanie z działalności na terenie Grecji za okres 15 VIII – 1 XI 1944 r., s. 20.

²³ K.A. Tochman, *Cichociemni na Bałkanach...*, s. 77–82.

²⁴ *Ibidem*, s. 52–54.

²⁵ *Ibidem*, s. 64–67.

²⁶ *Idem*, *Nieudana misja por. Tomasza Kurasiewicza „Romera” w Grecji w 1944 r.* [w:] *W służbie dla prawdy. Prace historyczne dedykowane Zbigniewowi Nawrockiemu (1959–2017)*, red. T. Balbus, J. Bednarek, Warszawa 2019, s. 221–237.

²⁷ SPP, TP 2/0267, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne Aleksandra Domaszewicza.

²⁸ SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 186.

²⁹ Ostatecznie Szantyr nie wykonał skoku bojowego i nie działał za linią wroga. Nie był więc cichociemnym.

zgrupowane w Studium Polski Podziemnej w Londynie³⁰, angielskim Ministry of Defence³¹ oraz wzmianki w monografii Jędrzeja Tucholskiego³² i wspomnienia nielicznej rodziny³³.

Kazimierz Ursyn Szantyr „Oczeret 2”, „Kostrzyca 2”, „Lake” *vel* Capt. Kenneth Lake urodził się 13 czerwca 1913 r.³⁴ w majątku ziemskim Kostrzyce koło Połocka (obecnie Białoruś), w rodzinie Antoniego (1870–1920), posiadacza ziemskiego, i Kazimieri z d. Sokołowskiej (1880–1930). Miał siedmiu braci i jedną siostrę.

Kazimierz Szantyr do 6. roku życia przebywał z rodzeństwem w majątku Nacza koło Ejszyszek w pow. dziśnieńskim. W 1920 r. – podczas ucieczki przed bolszewikami – zmarł jego ojciec, a rodzinny majątek Kostrzyce pozostał w granicach Rosji bolszewickiej. Nową posiadłość (kilkadziesiąt hektarów gruntu) matka wydzierżawiła w gminie Mikołajów w pow. dziśnieńskim. Dzięki jej energii i niestrudzonej pracy Kazimierz w 1927 r. ukończył sześcioklasową szkołę powszechną w Dziśnie (woj. wileńskie). Naukę kontynuował w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym im. ks. Grzegorza Piramowicza, które ukończył w 1932 r., otrzymując świadectwo dojrzałości³⁵. Jako stypendysta państwowy wstąpił na Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego i w 1936 r. został jego absolwentem z tytułem magistra praw.

**Kazimierz Szantyr
w ogrodzie swojego domu
w Londynie, pierwsza połowa lat
pięćdziesiątych XX w.
Zbiory Jana Szantyra**

Dwudziestego września 1936 r. Kazimierz wstąpił na dywizyjny kurs podchorążych rezerwy piechoty przy 77. pp w Lidzie, lecz z powodu złego stanu zdrowia 10 listopada został przeniesiony do rezerwy z kategorią „C”. Następnie podjął pracę jako urzędnik państwowy w Wydziale Rolnictwa i Robót Rolnych Urzędu Wojewódzkiego Wileńskiego. Po złożeniu egzaminu państwowego mianowano go referendarzem w administracji ziemskiej.

³⁰ SPP, TP 2/1493, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne Kazimierza Szantyra; SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 187–191.

³¹ Dokumenty personalne zgromadzone w tym archiwum brytyjskim, bez sygn., obecnie niedostępne.

³² J. Tucholski, *Spadochroniarze*, Warszawa 1991, s. 153, 161.

³³ Jana i Anzelma Szantyrów – bratanków.

³⁴ Data urodzenia podana przez Jana Szantyra na podstawie opracowanej notatki biograficznej jego stryja Kazimierza, 2016. W Wielkiej Brytanii zawsze używał łacińskiej nazwy herbu rodowego Ursyn (Rawa, Niedźwiada) jako drugiego imienia. Według dokumentów z archiwum brytyjskiego Ministry of Defence Szantyr urodził się 15 XI 1914 r.

³⁵ SPP, TP 2/1493, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne, Życiorys Kazimierza Szantyra, s. 1.

W 1939 r. został wydelegowany służbowo do Starostwa Powiatowego w Brasławiu nad ówczesną granicą polsko-łotewską w celu uregulowania stanu prawnego jezior brasławskich oraz czasowego pełnienia funkcji komisarza ziemskiego³⁶.

Z chwilą wybuchu wojny w 1939 r. Kazimierz Ursyn Szantyr został mianowany kierownikiem Referatu Apropozycji Wojennej w Starostwie w Brasławiu. Dziewiętnastego września wstąpił ochotniczo do brasławskiego batalionu Obrony Narodowej, który wchodził w skład Dziśniewskiej Półbrygady Obrony Narodowej w Postawach. Dwa dni później z dowódcą półbrygady płk. Edwardem Perkowiczem³⁷ przekroczył granicę łotewską i został internowany. Początkowo przebywał w obozie Liepaja³⁸, a następnie w Ulbroce.

We wrześniu 1940 r., a zatem już po zajęciu przez ZSRS państw bałtyckich wiosną tego roku, wywieziono go do obozu pracy przymusowej w miejscowości Pawliszczew Bor (Juchnow)³⁹. Wiosną 1941 r. został przewieziony do łagru w Murmańsku, a następnie

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Edward Perkowicz (1886–1964), płk dypl. piech./gen. bryg.; od stycznia 1916 r. w armii rosyjskiej, a od sierpnia 1917 r. w I Korpusie Polskim w Rosji (adiutant 10. pp). W trakcie służby kurierskiej został zatrzymany i skazany na śmierć przez bolszewicki sąd rewolucyjny w Rohaczewie, jednak udało mu się zbiec i wrócić do I Korpusu. Od grudnia 1918 r. w WP, w którym kolejno pełnił funkcje: adiutanta i zastępcy szefa sztabu Dowództwa Okręgu Generalnego „Kielce”, szefa sztabu 1. Dywizji Litewsko-Białoruskiej, szefa sztabu 2. Dywizji Litewsko-Białoruskiej, szefa Oddziału Operacyjnego Sztabu 3. Armii, szefa Centralnej Stacji Rozdzielczej 3. i 2. Armii i od czerwca 1920 r. ponownie szefa sztabu 1. Dywizji Litewsko-Białoruskiej i szefa sztabu Grupy Operacyjnej gen. Jana Rządковского oraz szefa sztabu 19. DP. 24 VI 1920 r., podczas ataku nieprzyjacielskiej 24. dywizji, dokonał zwiadu na pierwszej linii walk, który decydująco wpłynął na przeprowadzenie skutecznego natarcia polskiego; mjr ze starsz. od 1 VI 1919 r. Od października 1923 r. kolejno pełnił funkcje: oficera Dowództwa Okręgu Korpusu nr IX w Brześciu, referenta w Biurze Historycznym Sztabu Generalnego, szefa Biura Historycznego SG, dowódcy II batalionu i zastępcy dowódcy 81. pp; ppłk ze starsz. od 1 I 1928 r. W lutym 1929 r. przeniesiony do KOP (dowódca 23. batalionu granicznego w Oranach), płk od 19 III 1939 r. W kampanii polskiej 1939 r. na stanowisku dowódcy Dziśniewskiej Półbrygady ON; po agresji sowieckiej przeszedł granicę z Łotwą, tam został internowany, a następnie uwięziony. W 1940 r., po zajęciu Łotwy przez ZSRS, osadzony w sowieckim więzieniu. W grudniu 1941 r. (po zwolnieniu) odkomenderowany do PSZ w ZSRS i mianowany przewodniczącym Komisji Weryfikacyjnej PSZ. Służył m.in. w 7. DP; gen. bryg. ze starsz. od 19 III 1963 r. Zmarł 2 IX 1964 r. w Kurytybie (Brazylia). Odznaczony m.in.: *Virtuti Militari* V kl., Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie) i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (dwukrotnie). *Rocznik oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 373, 404; *Rocznik oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 95, 168; R. Rybka, K. Stepan, *Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939*, Kraków 2006, s. 10, 515, 952; M. Wrzosek, *Edward Perkowicz [w:] Polski słownik biograficzny*, t. XXV, Warszawa 1980; T. Kryśka-Karski, S. Żurakowski, *Generalowie Polski niepodległej*, Warszawa 1991, s. 144; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. IV, red. G. Mazur, Warszawa 2009, s. 343–344; A. Tuliński, *Oficerowie Biura Historycznego i Wojskowego Biura Historycznego w latach 1922–1939*, cz. 1, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2019, nr 4, s. 170–171.

³⁸ Lipawa – miasto w Kurlandii na Łotwie, port nad Morzem Bałtyckim i Jeziorem Lipawskim. Trzęsienie co do wielkości miasto na Łotwie.

³⁹ Miasto w obwodzie kałuskim w środkowej Rosji, nad rzeką Ugrą. Znajdowały się tam łagry rozdzielcze, przejściowe i zbiorcze. Obóz usytuowany był około 500 m od wsi Szczelkanowo i 32 km od stacji kolejowej Babynino przy linii Tichonowa Pustyń k. Kaługi – Suchniczi. Docelowo miał pomieścić około 5 tys. osób, jednak od 1 X 1939 r. gromadził 10 tys. osób. Jego komendantem był mjr F.I. Kady-szew. Po dokonaniu zbrodni katyńskiej w obozie przetrzymywano jeszcze przejściowo osoby wyselekcjonowane z obozów specjalnych – docelowo wszyscy trafili do obozu w Griażowcu. Ponadto zgromadzono tu jeńców polskich internowanych w państwach bałtyckich. W styczniu 1941 r. było ich 2752 (wiadomo, że na wiosnę 1941 r. 2495 osób przekazano do obozu ponojskiego). 5 VII 1941 r. obóz całkowicie zlikwidowano, a jeńców przewieziono do łagru w Griażowcu.

do Ponoj na Półwyspie Kolskim. Po wybuchu wojny rosyjsko-niemieckiej (22 VI 1941 r.) przetransportowano go do Archangielska, a potem do Wiaznik nad rzeką Kłażmą⁴⁰.

Po zawarciu układu Sikorski–Majski 30 lipca 1941 r. Kazimierz został zwolniony z łagru i 27 sierpnia⁴¹ wstąpił do PSZ, które powstały w ZSRS pod dowództwem gen. dyw. Władysława Andersa (Ośrodek Zapasowy 5. DP). Dwudziestego dziewiątego września tego roku został oddelegowany na dywizyjny kurs podchorążych rezerwy piechoty 5. DP w Tatiszczewie⁴², a następnie w Dżalalabadzie⁴³. W dniu ukończenia kursu, tj. 31 maja 1942 r., został mianowany podchorążym i awansowany do stopnia kaprała oraz przydzielony do 13. pp „Rysiów”, stacjonującego w Błagowieszczenku nad Amurem (Kirgiska ASSR)⁴⁴. Od 1 czerwca przez miesiąc pełnił funkcję drużynowego i instruktora w kompanii rekruckiej, a następnie skierowano go na kurs dowódców plutonów ckm i moździerzy 13. pp.

Siódmego sierpnia 1942 r. razem z innymi oddziałami PSZ ze środkowoazjatyckich republik został ewakuowany na tereny Środkowego Wschodu. Przez Samarkandę i Kermine przybył do Krasnowodzka, skąd starym tankowcem „Beria” przyplłynął do portu w Pahlevi. Wkrótce dotarł do Kazwinu i Hamadan (21 sierpnia) oraz Kermanszachu (24 sierpnia) i Khanaqin (16 września) w Iranie.

Po reorganizacji Armii Polskiej na Wschodzie pchor. Szantyr od 1 sierpnia do 25 października 1942 r. był karabinowym w 2. kompanii ckm 13. pp, a następnie pełnił funkcję działonowego, zastępcy dowódcy plutonu moździerzy i drużynowego w 13. batalionie strzelców 5. Wileńskiej Brygady Piechoty (październik 1942 r. – listopad 1943 r.)⁴⁵. Przewodził również kronikę 13. batalionu „Rysiów”. Dwunastego września nastąpił odjazd 13. batalionu z Iraku do Palestyny, gdzie żołnierze przebywali do 13 listopada 1943 r.⁴⁶

Po ochotniczym zgłoszeniu się do służby w kraju kpr. pchor. Kazimierz Szantyr rozkazem z 14 listopada 1943 r. został odkomenderowany z 13. batalionu do Ośrodka Zapasowego Armii. Razem z nim szeregi jednostki opuścili: por. Franciszek Malik⁴⁷,

⁴⁰ SPP, TP 2/1493, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne, Życiorys Kazimierza Szantyra, s. 2.

⁴¹ W innym dokumencie (kwestionariuszu) jest zapisane, iż Szantyr wstąpił do PSZ 28 VIII 1941 r. Brak możliwości weryfikacji.

⁴² Tatiszczewo koło Saratowa – od 15 IX 1941 r. miejsce formowania 5. Wileńskiej Dywizji Piechoty pod dowództwem gen. bryg. Mieczysława Boruty-Spiechowicza.

⁴³ Dżalalabad (Dżałalabat, Dżałal-Abad) – miasto obwodowe w południowo-zachodnim Kirgistanie, niedaleko granicy z Uzbekistanem, siedziba administracyjna obwodu.

⁴⁴ Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie (dalej IPMS), C.129/I, Kronika 13. pp „Rysiów” od 15 IX 1941–1942 (13. batalion „Rysiów” IV Brygady 1942–1943; 13. batalion „Rysiów” V Brygady 1943–1944 wrz.), s. 164. Według tej kroniki nadanie tytułu podchorążego rezerwy piechoty nastąpiło z datą 1 VI 1942 r. i otrzymało go 67 szeregowych.

⁴⁵ SPP, TP 2/1493, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne, Kwestionariusz Kazimierza Szantyra.

⁴⁶ IPMS, C.129/I, Kronika 13. pp „Rysiów” od 15 IX 1941–1942 (13. batalion „Rysiów” IV Brygady 1942–1943; 13. batalion „Rysiów” V Brygady 1943–1944 wrz.), s. 325.

⁴⁷ Franciszek Malik „Piorun 2” (1912–2006), kpt./mjr dypl. piech.; w 1939 r. w 2. Pułku Strzelców Podhalańskich, a następnie dowódca 9. kompanii 156. pp. Aresztowany w 1940 r. przez Sowietów, więziony w łagrach. Od października 1941 r. w Armii Polskiej w ZSRS (dowódca 1. kompanii ckm 13. pp 5. DP) i w Armii Polskiej na Bliskim Wschodzie. We Włoszech przeszkolony w dywersji. Skok 30/31 VII 1944 r. Brał udział w powstaniu warszawskim jako zastępca dowódcy odcinka taktycznego „Litwin” w Śródmieściu Południowym, potem był dowódcą batalionu i odcinka „Zaremba”–„Piorun”. Po kapitulacji w niewoli niemieckiej, następnie na emigracji w Wielkiej Brytanii. Zmarł w 24 VIII 2006 r.

ppor. Kazimierz Rachwał⁴⁸, ppor. Konstanty Bortkiewicz, ppor. Feliks Chlebowski i plut. pchor. Marian Kujawski⁴⁹. Zdawali oni sobie sprawę, że nie było to zwykłe odejście, a specjalne odkomenderowanie z Armii Polskiej na Wschodzie⁵⁰.

Szantyra podporządkowano Oddziałowi VI (Specjalnemu) Sztabu NW PSZ. Dwunastego stycznia 1944 r. zadeklarował on, że zgłasza „ochotniczo swą kandydaturę do użycia [...] do pracy w kraju”⁵¹. Zobowiązał się ponadto do zachowania w tajemnicy swojego zgłoszenia oraz do tego, że nikomu nie ujawni jakichkolwiek szczegółów dotyczących swojej misji konspiracyjnej w Polsce⁵².

Wczesną wiosną 1944 r. Szantyru ukończył kurs dywersyjny w Bazie nr 10 o krypt. „Impudent” w Ostuni, około 36 km na wschód od Brindisi we Włoszech, oraz szkolenie spadochronowe w Palestynie, a następnie kurs odprawowy.

W sporządzonej 8 maja 1944 r. opinii dowódcy Bazy nr 10 mjr Leopold Krizar⁵³, późniejszy cichociemny „Czeremosz”, następująco scharakteryzował Kazimierza Szantyra: „Charakter prawy, wartość moralna bez zastrzeżeń, zasługuje na pełne zaufanie. Zdolny, sprytny, pewny siebie, orientuje się dobrze, ambicja osobista i ambicja pracy bardzo duża. Kurs nr 1⁵⁴ ukończył z wynikiem bardzo dobrym. Taktycznie i technicznie dobry, sprawność i wytrzymałość fizyczna bardzo dobra. Do pracy w kraju nadaje się bez zastrzeżeń. Jako d[owód]ca małych zespołów dywersyjnych. Ocena ogólna: bardzo dobry”⁵⁵.

Pierwszego marca 1944 r. Kazimierz został mianowany podporucznikiem, a 29 marca zaprzysiężony na Rotę AK przez przedstawiciela Oddziału VI Sztabu NW w Ostunii mjr. Krizar. Wówczas przyjął dwa pseudonimy: „Oceret 2” i „Kostrzyca 2”⁵⁶ oraz został oddelegowany do Bazy „Capri” Oddziału VI w Bari. Po zaprzysiężeniu ppor. Szantyra przeniesiono na stację wyczekiwania w Laureto koło Taranto. Od 4 września 1944 r. przebywał w Kairze w dyspozycji Bazy „Capri” w charakterze oficera operacyjnego na

w Loughborough. Odnaczone m.in. *Virtuti Militari* V kl. K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. II, Zwierzyniec–Rzeszów 2007, s. 129–131.

⁴⁸ Kazimierz Rachwał „Wrona 2” został zaprzysiężony we Włoszech. Nie wziął udziału w misji podziemnej. Brak bliższych danych na obecnym etapie badań.

⁴⁹ Zaprzysiężony na cichociemnego pod ps. „Sosna 2”. Nie wykonał skoku bojowego.

⁵⁰ IPMS, C.129/I, Kronika 13. pp „Rysiów” od 15 IX 1941–1942 (13. batalion „Rysiów” IV Brygady 1942–1943; 13. batalion „Rysiów” V Brygady 1943–1944 wrz.), s. 325.

⁵¹ SPP, TP 2/1493, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne, Deklaracja Kazimierza Szantyra.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Leopold Krizar *vel* Leon Halicki „Czeremosz” (1896–1944), ppłk piech.; uczestnik walk niepodległościowych 1919–1920. W 1939 r. dowódca batalionu 29. pp, później internowany w Rumunii. W 1940 r. pod Narwikiem (1. oficer sztabu I półbrygady Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich). W Wielkiej Brytanii instruktor w Centrum Wyszkozenia Piechoty, następnie w Oddziale VI Sztabu NW, m.in. komendant Bazy nr 10 we Włoszech. Zaprzysiężony 27 VIII 1943 r. Poległ w nocy 16/17 X 1944 r. podczas skoku do Polski na terenie majątku Sokołów pod Kazanowem. Odnaczone m.in. *Virtuti Militari* V kl. J. Tucholski, *Cichociemni*, Warszawa 1988, *passim*; K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. IV, Zwierzyniec–Rzeszów 2011, s. 110–112.

⁵⁴ Kurs nr 1 – brak możliwości identyfikacji kursu. Cichociemni, którzy byli przeznaczeni do misji alianckich na terenie Europy, w szczególności na Bałkanach, najczęściej byli szkoleni na trzech kursach: dywersyjno-minerskim, spadochronowym i odprawowym, które Szantyru ukończył z wynikiem bardzo dobrym.

⁵⁵ SPP, TP 2/1493, Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne, Opinia końcowa dowódcy Bazy nr 10 na temat Kazimierza Szantyra, 8 V 1944 r.

⁵⁶ *Ibidem*, Arkusz ewidencyjny Kazimierza Szantyra.

teren Grecji⁵⁷. Dłuższy czas czekał na rozpoczęcie operacji spadochronowej. Przydzielono go w charakterze polskiego oficera łączności do brytyjskiej misji wojskowej „Geoffrey” (dowódca mjr Power) w rejonie Deskati, około 50 km na północ od Trikali⁵⁸. Otrzymał legitymację oficerską kapitana armii brytyjskiej na nazwisko: Lake Kenneth – jednak zła pogoda uniemożliwiła wysłanie go w zaplanowanym terminie⁵⁹.

Już na początku października 1944 r. alianci wraz z greckimi partyzantami przystąpili do wyzwolenia właściwej Grecji. Pierwszego października Grecy opanowali miasto Lepanto (Nafpaktos) w środkowej części kraju oraz otoczyli Yaninę i zablokowali drogi do Aten i Salonik. Dzień później Brytyjczycy wylądowali w północno-zachodnim Peloponezie. Ósmego października wojska brytyjskie zajęły Korynt, a partyzanci atakowali wycofujące się z Epiru do Macedonii oddziały niemieckie. Dziesiątego października poddał się garnizon wroga w m. Tripolis na Peloponezie, a dzień później opanowano wyspę Samos, gdzie przebywały wojska włoskie. Czternastego października Brytyjczycy weszli do Aten i portu Pireus oraz wyzwolono wyspę Korfu. Dwudziestego pierwszego października Niemcy ewakuowali pracowników węzła kolejowego w Lamii, a trzy dni później port Volos. Następnego dnia wolna stała się Larissa, a garnizony nieprzyjaciela na Rodos i Krecie zostały odcięte. Dwudziestego ósmego października alianci wkroczyli do Salonik i do 4 listopada wyzwolili północną część Grecji – do granicy jugosłowiańskiej⁶⁰. Niemcy nie zdołali wycofać się jedynie z kilku wysp, m.in. z Leros i Kos (Dodekanez), położonych na Morzu Egejskim.

Dwudziestego października ppor. Kazimierz Szantyr wraz z ppor. Jerzym Lissowskim i ppor. Antonim Zaleskim przybyli do Włoch na brytyjską stację wyczekiwania o krypt. „Militari Establishment 56”, położoną nieopodal Monopoli⁶¹. Dzień później kpt. Mitko poinformował ich o aktualnej sytuacji w Grecji i nowych zadaniach, a także o ich podległości kpt. Edwardowi Sojce *vel* E. Soykerowi, który miał wyjechać do Aten.

Najważniejszym zadaniem mężczyzn było wyszukiwanie i przygotowanie w terenie mieszkań konspiracyjnych i kontaktów niezbędnych do budowy przyszłego szlaku kurerskiego do Polski, jak również zorganizowanie placówki konspiracyjnej w Salonikach z elementami łączności operacyjnej za pomocą radiostacji.

Ze względu na zmianę sytuacji w Grecji, przedłużające się oczekiwanie na przerzut oraz korektę zadań 9 listopada ppor. Szantyr został powiadomiony, że następnego dnia ma się zameldować w misji angielskiej „Mortlake” w Lamii (Grecja). Jednak 10 listopada 1944 r. wraz z radiostacją został przerzucony na „dzikie” lądowisko koło Almiros. Ostatecznie po wielu zabiegach – po sugestii angielskiego dowódcy

⁵⁷ SPP, A 549, O. VI, Grecja 1944, Baza „Capri”, Depesza kpt. Władysława Buryna do Marty [winno być: „Warty” – Mariana Utnika] nadana 25 X 1944 r., nr 313, k. 150; J. Tucholski, *Spadochroniarze...*, s. 153.

⁵⁸ Tesalia, Grecja środkowa.

⁵⁹ SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 186; SPP, A 549, O. VI, Grecja 1944, Baza „Capri”, Sprawozdanie z działalności na terenie Grecji za okres 15 VIII – 1 XI 1944 r., s. 20.

⁶⁰ SPP, A 549, O. VI, Grecja 1944, Baza „Capri”, Sprawozdanie z działalności na terenie Grecji za okres 15 VIII – 1 XI 1944 r., s. 39–40; Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Akta Mariana Utnika, sygn. XI/7, Sprawozdanie kierownika Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji kpt. Edwarda Sojki za okres od 17 X 1944 r. do 16 II 1945 r., s. 4.

⁶¹ SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 186.

misji mjr. Forshalla, aby Szantyr udał się do Aten, i nieoczekiwanym spotkaniu z cichociemnym por. Stanisławem Hołłym „Kulą” – 13 listopada przybył do stolicy Grecji jako angielski kpt. Kenneth Lake i skontaktował się z kpt. Edwardem Sojką⁶². Dołączył do Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji, która pod dowództwem kpt. Sojki rozpoczęła działalność 16 października 1944 r. przy dowództwie 3. Korpusu Brytyjskiego⁶³.

Zadania placówki na terenie Grecji określono następująco:

1. Budowa i utrzymanie szlaku łączności z krajem na odcinku Grecja–Bułgaria–Rumunia i z powrotem;
2. Organizowanie ewakuacji Polaków z Grecji i kierowanie tą akcją.
3. Zbieranie informacji politycznych i danych o warunkach bytowych i zasadach poruszania się, które były potrzebne do działalności Oddziału VI Sztabu NW na Bałkanach.

Bazą tej niezwykle trudnej akcji (budowy i utrzymania szlaku łączności) były Saloniki, do których 12 listopada 1944 r. przyjechał z Aten por. Hołły. Został tam ppor. Lissowskiego, przybyłego do Salonik z własnej inicjatywy po skoku na północ od Larissy – w rejonie działania misji angielskiej. Lissowski rozpoczął już pracę przy brytyjskiej stacji „Cancer”⁶⁴. Budowa odcinka szlaku kurierskiego do kraju i z powrotem w Grecji, Bułgarii i Rumunii była na tym etapie działalności polskich spadochroniarzy w Grecji najważniejszym zadaniem. Dowódca Bazy „Capri” w Bari kpt. Mitko i komendant Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych kpt. Sojka uzgodnili, że sprawą tą bezpośrednio zajmie się por. Hołły jako zastępca Sojki⁶⁵. Prace częściowo były prowadzone w porozumieniu z dowódcą brytyjskiego „Force 133” płk. Henrym Alexandrem Bensonem i szefem misji brytyjskiej w Grecji mjr. Richardem Dodsonem.

Wobec podjęcia się przez kpt. Lissowskiego zadania rozpracowywania trasy nr 1 z Salonik Szantyr 19 listopada udał się samolotem do tego miasta celem wykonania pierwszej fazy zadania nr 1, tj. wyszukania mieszkania na placówkę oraz meliny położonej dalej – nad granicą bułgarską, a także zebrania informacji co do warunków pobytu i poruszania się w Bułgarii, jak też możliwości przejścia jej granicy⁶⁶. Do 25 listopada był zajęty poszukiwaniem kontaktów i mieszkań oraz zajmował się odwiedzaniem Polaków zamieszkałych w Salonikach, ważnych z punktu widzenia budowy szlaku kurierskiego. Nawiązywał również kontakty z polskimi rodzinami, które w czasie okupacji ukrywały rodaków – dezerterów z armii niemieckiej. W tym względzie pomagali mu Jerzy Milbrat i Wiktor Hildebrand, obywatele polscy, dawni pracownicy Składnicy Polskiego Monopoli Tytoniowego w Salonikach⁶⁷.

⁶² *Ibidem*, s. 187–188.

⁶³ AAN, Akta Mariana Utnika, sygn. XI/7, Sprawozdanie kierownika Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji kpt. Edwarda Sojki za okres od 17 X 1944 r. do 16 II 1945 r., s. 12. Formalnie rozkaz organizacyjny Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji został wydany przez dowódcę Bazy „Capri” 12 X 1944 r. (L.dz. 551/B/44).

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ SPP, A 549, O. VI, Grecja 1944, Baza „Capri”, Depesza kpt. Władysława Buryna do Marty [winno być: „Warty” – Mariana Utnika] nadana 25 X 1944 r., nr 313, k. 150; SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 189.

⁶⁷ SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 190.

Szantyr zastępował również ppor. Lissowskiego, który w ramach alianckiej organizacji repatriacyjnej dla jeńców wojennych (The Allied Repatriation Unit) wyjechał na północny zachód Grecji, gdzie przesłuchiwał przybywających tam Polaków – dezertów z armii niemieckiej, i zajmował się identyfikowaniem ewentualnych szpiegów i dywersantów. Na przykład 25 listopada 1944 r. brał udział w umieszczeniu 20 Polaków – pozytywnie zweryfikowanych – na okręcie wojennym celem przetransportowania ich do Aten, a następnie do Aleksandrii i Włoch. Mieli oni zasilić 2. Korpus Polski. Ponadto kilkakrotnie interweniował u władz greckich w brytyjskim Field Security Section (FSS) w sprawie obywateli polskich, których policja chciała internować wraz z przedstawicielami wrogich państw⁶⁸.

Szantyr otrzymał też dodatkowe zadanie przeszukania okolic na północ i północny wschód od Salonik, czy w tym rejonie nie ma Polaków, jak również przyspieszenia ich ewakuacji z Grecji. Następnie udał się z ppor. Lissowskim w kierunku granicy bułgarskiej, skąd – już sam – pojechał do Bukaresztu. Dwukrotnie z przewodnikiem wyprawiał się w stronę granicy bułgarskiej. Pierwszy raz 26 listopada w kierunku Seres, 84 km na północny wschód od Salonik, lecz z powodu zerwania mostów musiał zawrócić. Po raz drugi wyruszył 29 listopada, jego przewodnikiem był Rosjanin Jefim Dutka, wcześniej żołnierz gen. Wrangla. Dzięki jego znajomości zarówno ludzi, jak i terenu w Seres i Sidirokastro, a także zebranych informacji w nadgranicznych wsiach ppor. Szantyr uznał, że możliwe jest przekroczenie granicy w okolicy Kulata i Angistron przy pomocy zamieszkujących tam Macedończyków⁶⁹. Zauważył ponadto, iż w miasteczkach i większych wsiach greckich posterunki „andartów” odnoszą się do oficerów brytyjskich nieufnie i bojaźliwie. Spotkał też kilku serbskich agentów – „titowców”. Z nadgranicznej wsi Promachonas zabrał do Salonik trzech byłych żołnierzy włoskich internowanych w Bułgarii i powracających z Sofii. Mieli oni posłużyć jako informatorzy na temat stosunków panujących w tym kraju⁷⁰.

Trzydziestego listopada 1944 r. Szantyr powrócił do Salonik, gdzie spotkał się z kpt. Mitką. Otrzymał od niego rozkaz udania się z ppor. Antonim Zaleskim do Bułgarii i Rumunii, a stamtąd ewentualnie do kraju. Podporucznik Szantyr odmówił wykonania tego zadania, motywując to stanem zdrowia, przygnębieniem i psychicznym załamaniem wobec otrzymanej informacji o śmierci siostry⁷¹.

Misja grecka Szantyra i innych polskich oficerów nie przyniosła spodziewanych efektów. Powodów było przynajmniej kilka, zarówno natury politycznej, jak i organizacyjnej. Na północ od Salonik i w kierunku granicy bułgarskiej silne były wpływy partyzantki prokomunistycznej ELAS, niechętnie nastawionej tak do Polaków, jak i w ogóle do aliantów. Na terenie Rumunii, Bułgarii i na Węgrzech działały już komitety polskie o orientacji prosowieckiej, tudzież nieliczne misje alianckie, które

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 191.

⁷⁰ Obecnie znajduje się tam przejście graniczne z Grecji do Bułgarii.

⁷¹ AAN, Akta Mariana Utnika, sygn. XI/7, Sprawozdanie kierownika Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji kpt. Edwarda Sojki za okres od 17 X 1944 r. do 16 II 1945 r., s. 13; SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 191. Informacja ta okazała się nieprawdziwa, gdyż siostra Irena Szantyr (po mężu Radzi-szewska) przeżyła zesłanie do Kazachstanu (zmarło jedno z dwojga jej dzieci). Natomiast na Kresach Południowo-Wschodnich zginął z rąk Ukraińców brat Kazimierza – Piotr.

ulegały wpływom rosyjskim. Pod pozorem ścigania „kolaborantów”, którzy skłaniali się ku demokratycznym państwom zachodnim, nowe władze w tych krajach aresztowały wielu dotychczasowych przywódców politycznych. Powodowało to ogromne trudności w nawiązaniu i utrzymaniu komunikacji na kierunku polskim.

Polscy oficerowie zmuszeni byli mieszkać blisko zakwaterowania kadry brytyjskiej oraz korzystać z jej mesy oficerskiej, co kępowało ich działalność. Częste były rewizje greckiej policji politycznej, które w zasadniczy sposób utrudniały życie. Łączność pomiędzy Bazą „Capri” a Salonikami i Atenami możliwa była tylko za pośrednictwem Anglików. Pod koniec 1944 r. Polacy bez powodzenia próbowali ją nawiązać za pomocą swojej radiostacji, gdyż była ona konieczna dla utrzymania szlaku kurierskiego. Dodatkowo likwidacji uległa „Force 133”. Prace nad szlakiem kurierskim miała kontynuować – w oparciu o Poselstwo RP w Atenach – nowa placówka Oddziału VI Sztabu NW o krypt. „Hellada”.

Z miesiąca na miesiąc zmieniało się również nastawienie Brytyjczyków do władz polskich. Związane to było m.in. z postanowieniami konferencji międzynarodowych „wielkiej trójki” w Teheranie (listopad–grudzień 1943 r.) i Jałcie (luty 1945 r.), gdzie dokonano podziału krajów Europy na alianckie strefy operacyjne. Polska znalazła się w strefie Armii Czerwonej.

Kazimierz Szantyr *vel* Capt. Kenneth Lake 7 grudnia 1944 r. opuścił Saloniki i przez Ateny 9 grudnia przybył do Bari⁷². Do zakończenia wojny pozostawał w dyspozycji Oddziału VI, a następnie wyjechał na Wyspy Brytyjskie.

Jak zapamiętał jego bratanek, Jan Szantyr, „Kazimierz często żartował, że większą część wojny spędził w greckich górach, popijając whisky i grając w brydża”⁷³.

Po wojnie ppor. Szantyr pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii. Ukończył studia prawnicze w Cambridge i przeniósł się do Londynu, gdzie aż do emerytury pracował w firmie wydawniczej Butterworth (obecnie Butterworth–Heinemann), m.in. jako kierownik działu wydawnictw prawniczych.

W 1947 r. ożenił się w Cambridge z Kathleen Orton (ur. 1923 r.), z którą miał troje dzieci: Aleksandrę (ur. 1949 r.), Patricka (ur. 1954 r.) i Jeremiego (ur. 1957 r.). Zmarł 7 stycznia 2005 r. w Londynie (Lewisham), gdzie został pochowany⁷⁴.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Akta Mariana Utnika: XI/7.

Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie

Kronika 13. pp „Rysiów” od 15 IX 1941–1942: C.129/I.

Ministry of Defence (Ministerstwo Obrony Zjednoczonego Królestwa w Ruislip)

Dokumenty personalne Kazimierza Szantyra: bez sygnatury.

⁷² SPP, SK 394/188, Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake), Sprawozdanie za okres 5 IX – 9 XII 1944 r. („operacja grecka”), s. 190.

⁷³ J. Szantyr, „Notatka o Kazimierzu Ursyn Szantyrze”, 2016 (zbiory Krzysztofa A. Tochmana).

⁷⁴ *Ibidem*.

Studium Polski Podziemnej w Londynie

Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza, Grecja 1944, Baza „Capri”: A 549.

Ppor. Kazimierz Szantyr (Capt. K. Lake): SK 394/188.

Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne Aleksandra Doma-
szewicza: TP 2/0267.

Pracownicy Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Akta personalne Kazimierza Szan-
tyra: TP 2/1493.

Źródła publikowane

Rocznik oficerski 1923, Warszawa 1923.

Rocznik oficerski 1928, Warszawa 1928.

Rybka R., Stepan K., *Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939*, Kraków 2006.

Zbiory Krzysztofa A. Tochmana

Szantyr J., „Notatka o Kazimierzu Ursyn Szantyrze”, 2016.

Opracowania

Biegański W., Juchniewicz M., Okęcki S., *Polacy w ruchu oporu narodów Europy 1939–1945*,
Warszawa 1977.

Bonarek J., Czekalski T., Sprawski S., Turlej S., *Historia Grecji*, Kraków 2005.

Brzeziński Z., *Grecja*, Warszawa 2002.

Clogg R., *Historia Grecji nowożytnej*, Kraków 2006.

Close D., *The Greek Civil War – Studies of Polarization*, London 1993.

Derwin G., *The Special Operations Executive, 1940–46*, Abingdon 2021.

Duraczyński E., Terej J.J., *Europa podziemna 1939–1945*, Warszawa 1974.

Kronika II wojny światowej, przeł. M. Zeller, K. Żak, Warszawa 2004.

Kryśka-Karski T., Żurkowski S., *Generałowie Polski niepodległej*, Warszawa 1991.

Mrówka P., *Junta czarnych pułkowników i mroczna dekada Grecji*, [https://histmag.org/Junta-
czarnych-pulkownikow-i-mroczna-dekada-Grecji-18813](https://histmag.org/Junta-czarnych-pulkownikow-i-mroczna-dekada-Grecji-18813) (dostęp 21 XII 2023 r.).

Mulgan J., *Report on Experience*, Barnsley 2010.

Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny, t. IV, red.
G. Mazur, Warszawa 2009.

Tochman K.A., *Cichociemni na Balkanach, we Włoszech i Francji. Słownik biograficzny*,
Zwierzyniec–Rzeszów 2016.

Tochman K.A., *Nieudana misja por. Tomasza Kurasiewicza „Romera” w Grecji w 1944 r.*
[w:] *W służbie dla prawdy. Prace historyczne dedykowane Zbigniewowi Nawrockiemu*
(1959–2017), red. T. Balbus, J. Bednarek, Warszawa 2019.

Tochman K.A., *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. II, Zwierzyniec–Rzeszów 2007.

Tochman K.A., *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. IV, Zwierzyniec–Rzeszów 2011.

Tucholski J., *Spadochroniarze*, Warszawa 1991.

Tuliński A., *Oficerowie Biura Historycznego i Wojskowego Biura Historycznego w latach*
1922–1939, cz. 1, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2019, nr 4.

Woodhouse C.M., *The Struggle for Greece 1941–1949*, London 2002.

Wrzosek M., *Edward Perkwicz* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXV, Warszawa 1980.

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia losy i wojenne dokonania ppor. Kazimierza Szantyra. Urodził się on w 1913 r. Przed wojną ukończył Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, następnie był prawnikiem i urzędnikiem państwowym. Brał udział w kampanii polskiej 1939 r. Po przekroczeniu granicy łotewskiej został internowany, a po zajęciu państw bałtyckich w 1940 r. przez Związek Sowiecki zesłano go do łagrów. Po układzie Sikorski–Majski odzyskał wolność i wstąpił do Polskich Sił Zbrojnych pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Ukończył szkołę podchorążych i przez Iran oraz Irak przybył do Palestyny, gdzie pełnił m.in. funkcję dowódcy drużyny i zastępcy dowódcy plutonu moździerzy (1942–1943). Przeszedł szkolenie dywersyjne i spadochronowe na kursach dla cichociemnych oraz kurs odprawowy. W listopadzie 1944 r. został przydzielony w charakterze polskiego oficera łączności przy Misji Brytyjskiej jako Capt. Kenneth Lake, a następnie dołączył do Placówki Polskich Oficerów Łącznikowych w Grecji, która rozpoczęła działalność w październiku 1944 r. pod dowództwem kpt. Edwarda Sojki przy dowództwie 3. Korpusu Brytyjskiego (Ateny, Saloniki). Jego zadaniem była m.in. budowa i utrzymanie szlaku łączności z krajem na odcinku Grecja–Bułgaria–Rumunia oraz przesłuchiwanie dezerterów polskiego pochodzenia z niemieckiej armii okupującej Grecję i ich identyfikacja jako potencjalnych szpiegów czy dywersantów. Po wojnie ppor. Szantyr pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii. Zmarł w 2005 r. w Londynie.

Słowa kluczowe: II wojna światowa, Polskie Siły Zbrojne, Armia Krajowa, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza, spadochroniarze, Bałkany.

ABSTRACT

The article presents the fate and wartime achievements of Lt. Kazimierz Szantyr. He was born in 1913. Before the war, he graduated from Stefan Batory University in Vilnius, and then became a lawyer and a civil servant. He took part in the 1939 Polish campaign. After crossing the Latvian border, he was interned, and after the Soviet occupation of the Baltic States in 1940, he became a prisoner of the gulags.

After the Sikorski-Mayski agreement, he regained his freedom and joined the Polish Armed Forces under the command of Gen. Władysław Anders. He graduated from an NCO cadet school and via Iran and Iraq, arrived in Palestine, where he served as a platoon leader and deputy commander of a mortar platoon, among other positions (1942–1943). He underwent sabotage and parachute training at courses for the Cichociemni [the “Silent Unseen,” the elite Polish paratrooper unit], as well as a briefing course [which included, i.a., the creation of one’s cover story]. In November 1944, he was assigned as a Polish liaison officer at the British Mission as Capt. Kenneth Lake, and later joined the Polish Liaison Officers’ outpost in Greece, which began operations in October 1944 under Capt. Edward Sójka alongside the command of the British 3rd Corps (Athens, Thessaloniki). Among other things, it was tasked with the construction and maintenance of a communications route to the home country on the Greece–Bulgaria–Romania route, as well as the interrogation of deserters of Polish origin from the German army occupying Greece and their identification as potential spies or saboteurs. After the war, Lt. Szantyr remained in Great Britain as an immigrant. He died in 2005 in London.

Key words: World War II, Polish Armed Forces, Home Army (AK), Branch VI (also known as Special Branch) of the Commander-in-Chief’s Staff (Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza), paratroopers, the Balkans.